

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Α. ΤΣΙΡΙΜΠΑ

Υφηγητοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας

Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΩΝ ΓΕΩΜΕΤΡΙΑΝ

(Πρόδρομος τῶν ἰδρυτῶν τοῦ σχολείου ἐργασίας).

«Σκέψαι δὴ ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας ὅτι καὶ ἀνευρήσει ζητῶν μετ' ἐμοῦ, οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἐρωτῶντος ἐμοῦ καὶ οὐ διδάσκοντος.»

Πλάτ. Μέν. 84 c 10

«Οὐκοῦν οὐδενὸς διδάξαντος ἄλλ' ἐρωτήσαντος ἐπιστήσεται, ἀναλαβὼν αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ τὴν ἐπιστήμην ; »

Πλάτ. Μέν. 85 d 3

Τὸ «σχολεῖον ἐργασίας», περὶ τοῦ ὁποίου κατὰ τὰς τελευταίας δύο δεκαετίαις πολὺς λόγος γίνεται, δὲν ἦτο ἄγνωστον εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας¹. Ἀρχὰς τούτου ἐν θεωρίᾳ καὶ πράξει, παρεχούσας εἰκόνα ἐν ταύτῳ τοῦ συναφῶς αὐταῖς ἰσχύοντος τότε ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, εὐρίσκομεν πολλὰς ἐπ' εὐκαιρίᾳ σκοπιάδην τε ἀναπτυσσομένας ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ διαμορφωμένας ἐν συστήματι, ἐφαρμοζομένῃ παρ' ὠρίσμενοις λαοῖς, κυρίως τοῖς Ἀθηναίοις, τοῖς Σπαρτιάταις καὶ τοῖς Πέρσαις.

Μεταξὺ τῶν μέσων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ μορφωτικοῦ σκοποῦ τοῦ τότε σχολείου περιλαμβάνετο καὶ ἡ διδασκαλία ἐν τοῖς «διδασκαλείοις» διαφόρων μαθημάτων. Ἐγκατεσπαρμέναι δὲ τῇδε κακεῖσε παρὰ τοῖς διαφόροις συγγραφεῦσι γινῶμαι περὶ τῆς ἐν σχολείοις διδασκαλίας, ρητῶς καὶ ἀπεριφράστως διατυπούμεναι ἢ ὑπονοούμεναι, ἐν θεωρίᾳ μὲν παρεδόθησαν ἡμῖν πολλάί, ἐν πράξει δὲ λίγαι : α) διὰ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, οἱ ὅποιοι συστηματικῶς μελετώμενοι ἀπὸ παιδαγωγικῆς καὶ δὴ διδακτικῆς ἀπόψεως ἀποτελοῦσι τὰς πλέον καταλλήλους ὑποδειγματικὰς διδασκαλίας διὰ τὴν φιλοσοφικὴν καὶ παιδαγωγικὴν καθ' ὅλον μετεκπαίδευσιν τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων κατὰ τὸ σχολεῖον ἐργασίας, καὶ β) διὰ τῆς διδασκαλίας γεωμετρικοῦ τινος θέματος, τὴν ὁποίαν ὁ Σωκράτης ἔκαμεν εἰς παῖδα, δοῦλον τοῦ Μένωνος².

1. Πρβλ. Ν. Ἐξαρχοπούλου, Αἱ ἀρχαὶ τοῦ σχολείου ἐργασίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν, Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 13, 1938, σ. 18.

2. Πλάτ. Μέν. 82 c - 85 b, ἐν Platonis opera, J. Burnet, Tom. III, Oxonii, Ed. 2, 1909.

Ἡ διδασκαλία αὕτη, τύπου σχολικῆς, οὕτως εἰπεῖν, διδασκαλίας¹, καίτοι μὴ προοριζομένη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος δι' ὑποδειγματικὴν, ὅμως εἶναι ἀξία ἰδιαίτερας βαθείας μελέτης ἀπὸ διδακτικῆς ἀπόψεως ὑπὸ τῶν εκπαιδευτικῶν καὶ παιδαγωγικῶν, ὡς πολλὰ καὶ ὠφέλιμα διδακτικῶς διδάσκουσα.

Ὁ Μένων ἐν τῷ φερωνύμῳ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος φέρεται παρακαλῶν τὸν Σωκράτη «ἐνδείξασθαι ὅτι οὐ μανθάνομεν, ἀλλὰ ἢν καλοῦμεν μάθησιν ἀνάμνησίς ἐστιν»². Ὁ Σωκράτης, ἵνα ἀποδείξῃ τοῦτο, ἀναλαμβάνει νὰ διδάξῃ δοῦλον τοῦ Μένωνος, συνιστῶν τούτῳ νὰ προσέξῃ καὶ διαπιστώσῃ κατὰ πόσον ὁ δοῦλός του ἀναμνησῆσθαι καὶ οὐχὶ μανθάνει.

Ἡ διδασκαλία ἔλαβε χώραν, καθ' ὃν χρόνον καὶ ὁ ὅλος διάλογος τοῦ Πλάτωνος «Μένων», περὶ τὸ 385 π.Χ. ἐν τῷ Λυκείῳ ἢ ἄλλῳ τινὶ γυμνασίῳ ἢ παλαίστρᾳ ἢ ἐν τῷ ὑπάθρῳ, ὡς μᾶλλον δυνατοῦ ὄντος ἄλλως τε ἐν τινὶ τῶν χώρων τούτων νὰ παρίσταντο οἱ πολλοὶ ἀκόλουθοι³ τοῦ Μένωνος, οὓς οὗτος, ἀσκῶν θεσσαλικὴν μεγαλοπρέπειαν, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ Θεσσαλίας ἐλθὼν καὶ ὁ Σωκράτης νὰ ἔγραφε πιθανῶς διὰ τοῦ δακτύλου ἢ ξυλίνου ραβδίου ἐπὶ τοῦ δαπέδου γεωμετρικὰ σχήματα⁴. Ὁ παρακολουθῶν τὴν διδασκαλίαν Μένων φαίνεται ἔχων ἱκανὴν γεωμετρικὴν μόρφωσιν⁵. Ὁ Σωκράτης ἐξέλεξε ὡς θέμα τῆς διδασκαλίας του πρόβλημα ἐκ τῆς γεωμετρίας. Τὴν προτίμησιν ταύτην εὐρίσκομεν σκόπιμον, διότι ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ πνευματικὸν καθ' ὅλου ἐπίπεδον τοῦ δούλου τοῦ Μένωνος, ὁ ὁποῖος, ὡς ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Σωκράτους συζητήσεως φαίνεται, δὲν διακρίνεται δι' ὀξύνοιαν οὐδὲ ἔχει τὸ μαθηματικὸν πνεῦμα, τὸν μεγάλῃς σημασίας παράγοντα τοῦτον διὰ τὴν μαθηματικὴν μόρφωσίν τινος⁶.

Θέμα ἐξ ἄλλης τινὸς ἐπιστήμης, φιλοσοφίας, μουσικῆς ἢ ἄ. θὰ ἀπῆται χρόνον μακρὸν πρὸς διδασκαλίαν, διὰ τὴν καρποφόρον ἔκβασιν τῆς ὁποίας ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλωμεν, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν μόρφωσιν τοῦ μαθητοῦ τοῦ Σωκράτους. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλου κλάδου τῶν Μαθηματικῶν : ἀριθμητικῆς – στερεομετρίας – ἀστρονομίας, ἐὰν ἐξέλεγε ὁ Σωκράτης τὸ θέμα του, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἡλπιζε, νομίζομεν, ταχύτερον καὶ ἐποπτικώτερον δίδαγμα τοῦ ἐπιτευχθέντος, λόγῳ τῆς ἰδιαιοῦσης ἐκάστῳ τῶν κλάδων τούτων φύσεως,

1. Ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Σωκράτους διδασκαλία εἰς τὸν ἐφηβον Θεάγῃ καὶ εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην (βλ. τοὺς φερωνύμους διαλόγους τοῦ Πλάτωνος) ἔχει θέματα γενικά περὶ τῆς παιδείας καὶ οὐχὶ ὀρισμένην μεθοδικὴν ἐνότητα, ὡς ἐνταῦθα. Προβλ. Κ. Βουρβέρη, Ὁ πλατωνικὸς διάλογος Θεάγης, Πλάτων, 1950, Β. 4, σ. 113 κ.έ.

2. 81 e - 82 a.

3. 82 b.

4. 82 c κ.έ.

5. 82 e.

6. Προβλ. Β. Τσίριμπα, Εἰδικὴ Διδακτικὴ, ἔκδ. Β', Τρίπολις 1936, σ. 137.

περὶ ὧν μετὰ σαφηνείας καὶ ἀντικειμενικότητος γράφει ὁ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ¹ καὶ ἐν τοῖς Νόμοις².

ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

(Πλάτωνος Μένων. 82c-85b³).

82 b

ΣΩ. Εἰπέ δὴ μοι, ὦ παῖ, γινώσκεις τετράγωνον χωρίον
 ὅτι τοιοῦτόν ἐστιν ; — ΠΑΙ. Ἔγωγε. — ΣΩ. Ἔστιν οὖν
 τετράγωνον χωρίον ἴσας ἔχον τὰς γραμμὰς ταύτας πάσας,
 τεταρσας οὐσας ; — ΠΑΙ. Πάνυ γε. —

ΣΩ. Οὐ καὶ ταντασὶ
 τὰς διὰ μέσου ἐστὶν ἴσας ἔχον ; — ΠΑΙ. Ναί.

2

— ΣΩ. Οὐ-

κοῦν εἴη ἂν τοιοῦτον χωρίον καὶ μεῖζον καὶ ἔλαττον ;
 — ΠΑΙ. Πάνυ γε. — ΣΩ. Εἰ οὖν εἴη αὕτη ἡ πλευρὰ δυοῖν
 ποδοῖν καὶ αὕτη δυοῖν, πόσων ἂν εἴη ποδῶν τὸ ὅλον ; ὧδε
 δὲ σκόπει· εἰ ἦν ταύτη δυοῖν ποδοῖν, ταύτη δὲ ἐνὸς ποδὸς
 μόνον, ἄλλο τι ἄπαξ ἂν ἦν δυοῖν ποδοῖν τὸ χωρίον ; — ΠΑΙ.

5

Ναί. — ΣΩ. Ἐπειδὴ δὲ δυοῖν ποδοῖν καὶ ταύτη, ἄλλο τι ἢ
 δις δυοῖν γίγνεται ; — ΠΑΙ. Γίγνεται. — ΣΩ. Δυοῖν ἄρα δις
 γίγνεται ποδῶν ; — ΠΑΙ. Ναί. — ΣΩ. Πόσοι οὖν εἰσιν οἱ δύο
 δις πόδες ; — λογισάμενος εἰπέ. — ΠΑΙ. Τέτταρες, ὦ Σώκρατες.

d

— ΣΩ. Οὐκοῦν γένοιτ' ἂν τοῦτου τοῦ χωρίου ἕτερον διπλα-
 σιον, τοιοῦτον δέ, ἴσας ἔχον πάσας τὰς γραμμὰς ὥσπερ
 τοῦτο ; — ΠΑΙ. Ναί. — ΣΩ. Πόσων οὖν ἔσται ποδῶν ; — ΠΑΙ.

5

Ὀκτώ. — ΣΩ. Φέρε δὴ, πειρῶ μοι εἰπεῖν πηλίκῃ τις ἔσται
 ἐκείνου ἡ γραμμὴ ἐκάστη. ἡ μὲν γὰρ τοῦδε δυοῖν ποδοῖν τί
 δὲ ἡ ἐκείνου τοῦ διπλασίου ; — ΠΑΙ. Δῆλον δὴ, ὦ Σώκρατες,
 ὅτι διπλασία.

e

82 e

— ΣΩ. Σὺν δέ μοι λέγε· ἀπὸ τῆς διπλασίας γραμμῆς φῆς τὸ
 διπλάσιον χωρίον γίνεσθαι ; τοιόνδε λέγω, μὴ ταύτη μὲν
 μακρόν, τῇ δὲ βραχύ, ἀλλὰ ἴσον πανταχῇ ἔστω ὥσπερ τούτι,
 διπλάσιον δὲ τούτου, ὁκτώπουν· ἀλλ' ὅρα εἰ ἔτι σοι ἀπὸ τῆς

14

83

1. Z 522 κ.έ. Πρβλ. Κ. Γεωργούλη, Πλάτωνος Πολιτεία, Θεσσαλονίκη 1939, σ. LIII κ.έ. καὶ 482 κ.έ.

2. Z 817e κ.έ. Πρβλ. C. Vering: Platons Gesetze, Frankfurt am Main 1926, s. 101 κ.έ.

3. J. Burnet, Platonis opera, Tom. III, Oxonii, Ed. 2, 1909.

διπλασίας δοκεῖ ἔσεσθαι.— ΠΑΙ. Ἐμοιγε.— ΣΩ. Οὐκοῦν
 διπλασία αὕτη ταύτης γίνεταί, ἂν ἐτέραν τοσαύτην προσ- 5
 θῶμεν ἐνθένδε ; — ΠΑΙ. Πάνυ γε.— ΣΩ. Ἀπὸ ταύτης δὴ,
 φῆς, ἔσται τὸ ὀκτώπουν χωρίον, ἂν τέταρες τοσαῦται
 γένωνται ; — ΠΑΙ. Ναί.— ΣΩ. Ἀναγραφώμεθα δὴ ἀπ' αὐ- b
 τῆς ἴσας τέταρας. ἄλλο τι ἢ τοῦτ' ἂν εἴη δ' φῆς τὸ ὀκτώπουν
 εἶναι ; — ΠΑΙ. Πάνυ γε.— ΣΩ. Οὐκοῦν ἐν αὐτῷ ἐστὶν ταυτὶ
 τέταρα, ὧν ἕκαστον ἴσον τούτῳ ἐστὶν τῷ τετράποδι ;
 — ΠΑΙ. Ναί.— ΣΩ. Πόσον οὖν γίνεταί ; οὐ τετράκις τοσοῦ- 5
 τον ; — ΠΑΙ. Πῶς δ' οὐ ; — ΣΩ. Διπλάσιον οὖν ἐστὶν τὸ
 τετράκις τοσοῦτον ; — ΠΑΙ. Οὐ μὰ Δία.— ΣΩ. Ἀλλὰ ποσα-
 πλάσιον ; — ΠΑΙ. Τετραπλάσιον.— ΣΩ. Ἀπὸ τῆς διπλασίας
 ἄρα, ὧ παῖ, οὐ διπλάσιον ἀλλὰ τετραπλάσιον γίνεταί χωρίον. c
 — ΠΑΙ. Ἀληθῆ λέγεις.— ΣΩ. Τετάρων γὰρ τετράκις ἐστὶν
 ἑκκαίδεκα. οὐχί ; — ΠΑΙ. Ναί.— ΣΩ. Ὀκτώπουν δ' ἀπὸ ποίας
 γραμμῆς ; οὐχὶ ἀπὸ μὲν ταύτης τετραπλάσιον ; — ΠΑΙ. Φημί.
 — ΣΩ. Τετράπουν δὲ ἀπὸ τῆς ἡμισείας ταυτησὶ τοῦτ' ; — ΠΑΙ. 5
 Ναί.— ΣΩ. Εἴεν τὸ δὲ ὀκτώπουν οὐ τοῦδε μὲν διπλάσιον
 ἐστὶν, τούτου δὲ ἥμισυ ; (ΠΑΙ. Ναί.) — ΣΩ. Οὐκ ἀπὸ μὲν
 μείζονος ἔσται ἢ τοσαύτης γραμμῆς, ἀπὸ ἐλάττονος δὲ ἢ
 τοσηοδί ; ἢ οὐ ; — ΠΑΙ. Ἐμοιγε δοκεῖ οὕτω.— ΣΩ. Καλῶς d
 τὸ γὰρ σοι δοκοῦν τοῦτο ἀποκρίνου. καὶ μοι λέγε οὐχ ἥδε
 μὲν δυοῖν ποδοῖν ἦν, ἢ δὲ τετάρων ; ΠΑΙ. Ναί.— ΣΩ.
 Δεῖ ἄρα τὴν τοῦ ὀκτώποδος χωρίου γραμμὴν μείζω μὲν εἶναι
 τῆςδε τῆς δίποδος, ἐλάττω δὲ τῆς τετράποδος.— ΠΑΙ. Δεῖ. 5
 — ΣΩ. Πειρῶ δὴ λέγειν πηλίκην τινὰ φῆς αὐτὴν εἶναι. e
 — ΠΑΙ. Τρίποδα.

— ΣΩ. Οὐκοῦν ἄνπερ τρίπους, ἦ, τὸ ἥμισυ
 ταύτης προσληψώμεθα καὶ ἔσται τρίπους ; δύο μὲν γὰρ οἶδε,
 δ δὲ εἷς· καὶ ἐνθένδε ὡσαύτως δύο μὲν οἶδε, δ δὲ εἷς· καὶ
 γίνεταί τοῦτο τὸ χωρίον δ' φῆς.— ΠΑΙ. Ναί.— ΣΩ. Οὐκοῦν 5
 ἂν ἢ τῇδε τριῶν καὶ τῇδε τριῶν, τὸ ὅλον χωρίον τριῶν τρεῖς
 ποδῶν γίνεταί ; — ΠΑΙ. Φαίνεται.— ΣΩ. Τρεῖς δὲ τρεῖς πόσοι
 εἰσὶ πόδες ; — ΠΑΙ. Ἐννέα.

— ΣΩ. Ἔδει δὲ τὸ διπλάσιον
 πόσων εἶναι ποδῶν ; — ΠΑΙ. Ὀκτώ.— ΣΩ. Οὐδ' ἄρ' ἀπὸ τῆς
 τρίποδος πῶ τὸ ὀκτώπουν χωρίον γίνεταί.— ΠΑΙ. Οὐ δῆτα. 10
 — ΣΩ. Ἀλλ' ἀπὸ ποίας ; πειρῶ ἡμῖν εἰπεῖν ἀκριβῶς· καὶ
 εἰ μὴ βούλει ἀριθμεῖν, ἀλλὰ δεῖξον ἀπὸ ποίας.— ΠΑΙ. Ἀλλὰ 84
 μὰ τὸν Δία, ὧ Σώκρατες, ἔγωγε οὐκ οἶδα.

..... 84 d
 — ΣΩ. Λέγε γάρ μοι σύ· οὐδὲν τὸ μὲν τετράπουν τοῦτο ἡμῖν ἐστὶ
 χωρίον ; μανθάνεις ; — ΠΑΙ. Ἐγώ γε. — ΣΩ. Ἐτερον δὲ αὐτῷ
 προσθεῖμεν ἂν τοῦτι ἵσον ; — ΠΑΙ. Ναί. — ΣΩ. Καὶ τρίτον
 τόδε ἵσον ἐκατέρω τούτων ; — ΠΑΙ. Ναί. — ΣΩ. Οὐκοῦν
 προσαναπληρωσάμεθ' ἂν τὸ ἐν τῇ γωνίᾳ τόδε ; — ΠΑΙ.
 Πάνυ γε. — ΣΩ. Ἄλλο τι οὖν γένοιτ' ἂν τέτταρα ἴσα χωρία
 τάδε ; — ΠΑΙ. Ναί. — ΣΩ. Τί οὖν ; τὸ δλον τόδε ποσαπλάσιον
 τοῦδε γίγνεται ; — ΠΑΙ. Τετραπλάσιον.

— ΣΩ. Ἐδει δέ γε
 διπλάσιον ἡμῖν γενέσθαι· ἢ οὐ μένησαι ; ΠΑΙ. Πάνυ γε.
 — ΣΩ. Οὐκοῦν ἐστὶν αὕτη γραμμὴ ἐκ γωνίας εἰς γωνίαν
 [τινὰ] τέμνουσα δίχα ἕκαστον τούτων τῶν χωρίων ; — ΠΑΙ.
 Ναί. — ΣΩ. Οὐκοῦν τέτταρες αὗται γίγνονται γραμμαὶ ἴσαι,
 περιέχουσαι τοῦτι τὸ χωρίον ; — ΠΑΙ. Γίγνονται γάρ.

— ΣΩ.
 Σκόπει δὴ· πηλίκον τί ἐστιν τοῦτο τὸ χωρίον ; — ΠΑΙ. Οὐ
 μανθάνω. — ΣΩ. Οὐχὶ τετάρων ὄντων τούτων ἥμισυ ἕκαστου
 ἕκαστη ἢ γραμμὴ ἀποτετέμνηκεν ἐντός ; ἢ οὐ ; — ΠΑΙ. Ναί.
 — ΣΩ. Πόσα οὖν τηλικαῦτα ἐν τούτῳ ἔνεστιν ; — ΠΑΙ. Τέτταρα.
 — ΣΩ. Πόσα δὲ ἐν τῷδε ; — ΠΑΙ. Δύο. — ΣΩ. Τὰ δὲ τέτταρα
 τοῖν δυοῖν τί ἐστιν ; — ΠΑΙ. Διπλάσια. — ΣΩ. Τόδε οὖν
 ποσάπουν γίγνεται ; — ΠΑΙ. Ὀκτώπουν. — ΣΩ. Ἀπὸ ποίας
 γραμμῆς ; — ΠΑΙ. Ἀπὸ ταύτης. — ΣΩ. Ἀπὸ τῆς ἐκ γωνίας
 εἰς γωνίαν τεινούσης τοῦ τετράποδος ; — ΠΑΙ. Ναί. — ΣΩ.
 Καλοῦσιν δέ γε ταύτην διάμετρον οἱ σοφισταί· ὥστ' εἰ ταύτη
 διάμετρος ὄνομα,

ἀπὸ τῆς διαμέτρου ἄν, ὥς σὺ φῆς, ὦ παῖ 5
 Μένωνος, γίγνοιτ' ἂν τὸ διπλάσιον χωρίον.
 — ΠΑΙ. Πάνυ
 μὲν οὖν, ὦ Σώκратες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

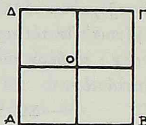
I

1. Προπαρασκευὴ (82 b 9-d 4).

Ὁ Σωκράτης, ψυχολογικώτατα πράττων¹, ἄνευ δηλώσεως τοῦ σκοποῦ

1. Πρβλ. Σ. π. Καλλιάρφα, Τὰ πρακτικῶς σπουδαιότατα τῶν ζητημάτων τῆς διδακτικῆς, Ἀθήναι 1950, σ. 8.

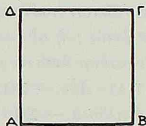
τῆς διδασκαλίας, ἐξαίρει ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ παιδὸς τοῦ Μένωνος καὶ καθιστᾷ ἐναργεῖς παλαιάς, ἀσαφεῖς καὶ μᾶλλον σκοτεινάς παραστάσεις, ἐχούσας σχέσιν πρὸς τὸ διδαχθίσμενον. Οὕτω δίδεται ὁ ὁρισμὸς τοῦ τετραγώνου καὶ καθορίζεται ἡ σχέσις τῶν πλευρῶν του (οὐχὶ ὁμως καὶ τῶν γωνιῶν του) καὶ ἐνδιαμέσων γραμμῶν (εἰκ. 1).

Εἰκ. 1.

2. Θέσις τοῦ προβλήματος (82 d 5-6).

«Γένοιτ' ἂν τούτου τοῦ χωρίου (τοῦ τετραγώνου) ἕτερον διπλάσιον, τοιοῦτον δέ, ἵσας ἔχον πάσας τὰς γραμμὰς ὥσπερ τοῦτο,» (εἰκ. 2).

Εἰκ. 2.

3. Λύσις τοῦ προβλήματος (82 e 3-85 b 7).

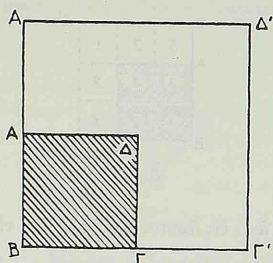
Α'. Περιαγωγή τοῦ παιδὸς εἰς ἀπορίαν.

Ὁ Σωκράτης περιάγει τὸν παῖδα εἰς τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον ¹ στάδιον τῆς ἀπορίας. Κατ' αὐτὸ δὲ παῖς ἐμφανίζεται ἐξ ἀγνοίας καὶ ἐπιπολαιότητος ὑποπίπτων εἰς τὰ κατωτέρω σφάλματα :

α') ἡ γραμμὴ τοῦ διπλασίου (τετραγώνου) δῆλον δὴ διπλασία ἐσται ² (τῆς τοῦ δεδομένου) : (εἰκ. 3).

1. Εἰς τοῦτο περιήγαγέ τις ποτε καὶ τὸν Σωκράτη (Πλ. Ἰπλ. Μ. 286 e), δι' ὃ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν Ἰππίαν, ἵνα τὸν διδάξῃ ἱκανῶς, ὥστε νὰ συναντήσῃ τὸν καταβαλόντα αὐτὸν εἰς ἀπορίαν «ἀναμαχόμενος τὸν λόγον».

2. 82 e 2-3.

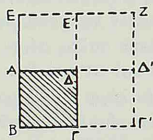
Εἰκ. 3.

1ον διάλειμμα (82 e 4 - 13)

(Μετὰ τὴν ἐσφαλμένην ταύτην ἀπόκρισιν τοῦ παιδὸς συνεχίζων τὴν μετὰ τοῦ Μένωνος συζήτησιν ὁ Σωκράτης προκαλεῖ τοῦτον νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ παῖς οὐκ οἶδε τοῦτο, ἀλλ' οἶεται εἰδέναι).

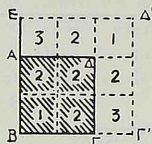
II

Ὁ Σωκράτης ἐπανερωτᾷ τὸν παῖδα, ἂν ἐμμένη εἰς τὴν (ἐσφαλμένην) ἀπόκρισιν. Καταφατικῶς ἀποκριθέντα τὸν ἄγει εἰς **ἄτοπον**, τὸ ὁποῖον καὶ ἀναγνωρίζει λέγων, ὅτι ἀπὸ διπλασίαν γραμμὴν γίνεται τετραπλάσιον τετράγωνον τοῦ δεδομένου (83 c 1 - 2) (εἰκ. 4) καὶ οὐχὶ διπλάσιον.

Εἰκ. 4.

β') Ἐν συνεχείᾳ ὁ παῖς ὑποπίπτει εἰς νέον σφάλμα καθορίζων τὴν γραμμὴν τοῦ ζητουμένου διπλασίου τετραγώνου ὥς ἔχουσιν μῆκος μιάς γραμμῆς τοῦ δεδομένου τετραγώνου καὶ ἐπὶ πλέον ἡμισείας: «τὸ ἥμισυ ταύτης προσληφόμεθα καὶ ἔσται τρίπους; δύο μὲν γάρ οἶδε, ὁ δὲ εἷς». (83 e 3) (εἰκ. 5).

Εἰκ. 5.

Ὁ Σωκράτης τὸν ἄγει εἰς ἄτοπον, ὁμολογοῦντα τὴν ἄγνοιάν του : «*ἔγωγε οὐκ οἶδα*» (84 a 2).

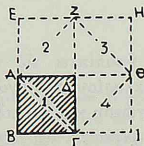
2ον διάλειμμα (84 a 3-d 2).

(Παρέχεται κατ' αὐτό, μακρότερον τοῦ 1ου διαλείμματος, εὐκαιρία ἡθικῆς ἀνασυγκροτήσεως τοῦ παιδὸς διὰ τὴν νέαν πνευματικὴν ἐξόρμησιν, διότι διατελεῖ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς μειονεκτικότητος λόγῳ τῆς κολασίμου οἰήσεως τοῦ *εἰδέναι*, ἃ *οὐκ ᾔδει*, δι' ὃ θὰ τῷ ἦτο ἀδύνατον νὰ συνεργασθῇ μετὰ τοῦ Σωκράτους. Οὗτος, ἀνακεφαλαίων τὰς παρατηρήσεις του περὶ τοῦ παιδὸς, παρακαλεῖ τὸν Μένωνα νὰ τὸν παρακολουθῇ κατὰ τὴν συνεργασίαν του μετὰ τοῦ παιδός, διὰ νὰ διαπιστώσῃ ὅτι δὲν τὸν διδάσκει, οὐδὲ διέξεισιν, ἀλλὰ τὰς δόξας τούτου ἀνερωτᾷ (84 d 2).

III

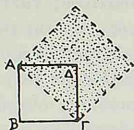
Β'. Ἀνεύρεσις καὶ πρόσληψις τοῦ ὁρθοῦ (84 d 3-85 b 7).

Ὁ Σωκράτης γράφει δύο ἐν ἀρχῇ τετράγωνα ἴσα τῷ ἀρχικῷ καὶ εἶτα γράφει καὶ τέταρτον, προεκτείνων τὰς γραμμὰς ΒΓ καὶ ΗΘ μέχρι συναντήσεως τῶν εἰς τὸ σημεῖον Ι. Μετὰ ταῦτα φέρει τὰς διαμέτρους (διαγωνίους) τῶν τετραγώνων ΓΑ, ΑΖ, ΖΘ καὶ ΘΓ καὶ ἄγει τὸν παῖδα νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι τὸ περικλειόμενον ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ διαμέτρων νέον τετράγωνον εἶναι τὸ ἥμισυ τοῦ σχηματισθέντος διὰ διπλασιασμοῦ τῶν πλευρῶν τοῦ ἀρχικοῦ τετραγώνου (εἰκ. 6), καταλήγων οὕτως εἰς τὸ ζητούμενον συμπέρασμα :

Εἰκ. 6.

«ὥστ' ἀπὸ τῆς διαμέτρου ¹ ... γίγνεται ἂν τὸ διπλάσιον (τετραγώνον) χωρίον» ² (εἰκ. 7).

Εἰκ. 7.

(Ἐν τέλει προκαλεῖ τὸν Μένωνα ὁ Σωκράτης νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ παῖς ἐρωτώμενος ἀπεκρίνεται δι' ἐνυπαρχουσῶν αὐτῷ ἐκ τῶν προτέρων γνώσεων ³. Αἱ ἐν τῷ ὑποσυνειδήτῳ τοῦ παιδὸς οὔσαι καὶ λανθάνουσαι ἀληθεῖς δόξαι ἀνεκινήθησαν νῦν διὰ τῶν ἐρωτήσεων τοῦ Σωκράτους ὡς ἐν ὄνειρατι ⁴. Αἱ ἐρωτήσεις γεγόμεναι πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν καὶ πολλαχῇ ⁵ ἤγαγον τὸν παῖδα νὰ εἴπῃ τὰς ἀληθεῖς δόξας τοῦ ἢ ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἤγαγον αὐτὸν εἰς μάθησιν-ἀνάμνησιν τούτων-ἀνάληψιν τῆς ἐπιστήμης ⁶, ἣν εἶχε μὲν λάβει ἐν ἄλλῳ τινὶ χρόνῳ καὶ βίῳ ⁷, ἀπέβαλε δὲ κατὰ τὴν ἐξ ἐκείνου τοῦ βίου εἰς τοῦτον ἔλευσιν ⁸).

ἽΟ Σωκράτης ὡς διδάσκαλος.

ἽΟ Σωκράτης γενικῶς κρινόμενος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πλατωνικῶν διαλόγων εἶναι, ὡς λιάν ἐπιτυχῶς χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ ἽΙ. Θεοδορακοπούλου ⁹, πρωτότυπος διδάσκαλος, διὰ πολλοὺς λόγους ἀποτελῶν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς σοφιστάς, τοὺς κατὰ τὸ πλεῖστον κακοὺς ἐκείνους διδασκάλους τῆς νεότητος τῆς ἐποχῆς του. Ἀπολύτως καὶ σχετικῶς πρὸς τούτους ἡ διδασκαλικὴ αὐτοῦ προσωπικότης ξεταζομένη ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας μελέτῃ, θὰ ἀπετέλῃ ὑδροκεφαλικὴν παρέκβασιν καὶ δυσανάλογον πρὸς τὰ ὄρια αὐτῆς. Ὡς ἐκ τούτου εἰδι-

1. Οὕτως ὀνομάζεται παρ' ἀρχαίοις ἡ διαγώνιος παντὸς τετραγώνου ἢ ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου καὶ ἡ ὑποτείνουσα ὀρθογωνίου τριγώνου. Πρβλ. Εὐαγγ. Σταμᾶτη, ἽΑριθμοὶ τέλειοι κλπ., Πλάτων 1952, τόμ. Β' 8, σ. 29.

2. 85 b 7.

3. 85 c 4.

4. 85 c 9.

5. 85 c 10.

6. 85 d 3.

7. 85 e. Πλ. Φαίδ. 75 e 2 κ.έ.

8. Πρβλ. Πλ. Φιλήβ. 33 c κ.έ. Φαίδ. 75 c κ.έ.

9. Πρβλ. ἽΙ. Θεοδορακοπούλου, Εἰσαγωγή στὸν Πλάτωνα, Ἀθῆναι 1941, σ. 16 κ.έ. 112 κ.ά.

κῶς παρακολουθοῦντες αὐτὸν μόνον ἐν τῇ ὑπὸ ἀνάλυσιν διδασκαλίᾳ βλέπομεν νὰ ἐμφανίζεται πρότυπον ἀξίου τῆς ὑψηλῆς ἀποστολῆς τοῦ διδασκάλου : κάτοχος τοῦ διδαχθέντος, - διδακτικῶς ἔμπειρος, - λίαν εὐμέθοδος καὶ δεξιότηνης, πνευματικῶς εὐστροφος, γνώστης τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδὸς καὶ δὴ τοῦ μαθητοῦ τόσον, ὥστε αἰσθανόμενος ἢ διαισθανόμενος τὴν κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἀναμφισβήτητον ἐναλλαγὴν διαφόρων ψυχολογικῶν μεταπτώσεων, εἰωθυῖαν μαθηταῖς καὶ δὴ τοιούτοις, οἷος ἐμφανίζεται ὁ τοῦ Μένωνος δοῦλος, νὰ ἀντιδρῇ ἀναλόγως, διασφαλίζων καταλλήλως καὶ ἐπικαίρως τὴν συνέχειαν τῆς διδασκαλίας, κινδυνευούσης νὰ μὴ περατωθῇ ἐκ τυχόν ἀπογορευσεως, ἀποθαρρύνσεως ἢ τοῦ ἐκ τῆς πνευματικῆς καθυστερήσεως τοῦ μαθητοῦ συνήθους συναισθήματος τῆς μειονεκτικότητος.

Ἀπὸ ἀπόψεως συμπεριφορᾶς κρινόμενος ὁ Σωκράτης — διδάσκαλος εἶναι ὑποδειγματικὸς τῷ ὄντι, διότι ἐμφανίζεται μὲ περισσὴν εὐγένειαν, λεπτότητα, ὑπομονήν, ἡρεμίαν, ὁλόψυχον ἀφοσίωσιν εἰς τὸ θέμα του, ὑπέροχον διαύγειαν πνεύματος, — ἀπληλαγμένος τῆς ἐπιδεικτικῆς μετριοφροσύνης καὶ τῆς μαστιζούσης τὴν πλειονότητα τῶν σημερινῶν διδασκάλων διαθέσεως πρὸς πικρὰν εἰρωνείαν τῶν μαθητῶν των, ἡ ὁποία δαψιλῆς ἐπιχεῖται κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν συζητητῶν του ἐν τοῖς ἄλλοις πλατωνικοῖς διαλόγοις.

Ἐπὶ τούτοις ὁ Σωκράτης ἐμφανίζεται λίαν *φειδωλὸς* τοῦ πρὸς διδασκαλίαν χρόνου, ἀποφεύγων περιττολογίας ἢ ἐκτὸς θέματος παρεκβάσεις ἢ βραδείας ἀποκρίσεις, περὶ οὗ πείθεται τις ἐκ τῆς ὅλης διδασκαλίας. Οὕτως ἐν 82 d 4 λέγων τῷ παιδί : «*λογισάμενος εἰπέ*», ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὁ Σωκράτης : α') τὴν ἀμφίβολον μαθητικὴν ἱκανότητα αὐτοῦ καὶ β') τὴν συνήθη μαθητικὴν ἐπιπολαιότητα (ἣν δυστυχῶς πολλοὶ τῶν διδασκάλων τῆς σήμερον δὲν λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν αὐτῶν). Πρὸς πρόληψιν λοιπὸν δοθησομένης ἐσφαλμένης ἀπαντήσεως, ἥτις καὶ τὸν πρὸς διδασκαλίαν χρόνον αἰσθητῶς μειοῖ καὶ ἐπὶ τὸ θυμικὸν τοῦ σφαλλομένου μαθητοῦ ἐπιβλαβῶς ἐπιδρῇ, ἐφιστᾷ διὰ τῆς ἄνω φράσεως τὴν προσοχὴν τοῦ παιδὸς κατὰ τὴν ἀπόκρισιν. Πολλαπλῶς ἐπωφελέστερον εἶναι κατὰ πάντα δυνατόν τρόπον νὰ προλαμβάνη τις τὰς ἐσφαλμένας ἀποκρίσεις τῶν μαθητῶν ἢ νὰ ἐπανορθοῖ ταύτας ἤδη γενομένας.

Ἐν 85 a 4-5 ὁ Σωκράτης κατόπιν τῆς ἀποκρίσεως τοῦ παιδός : «*οὐ μανθάνω*», ἄνευ τινὸς σχολίου δι' οἰκονομίαν χρόνου τὸν ὀδηγεῖ ἐν γοργῷ λογικῷ ρυθμῷ εἰς συγκριτικὴν πρὸς τὸ ὅλον σχῆμα παρατήρησιν τοῦ ὑπὸ τῶν διαμέτρων περιλαμβανομένου σχήματος. Ἐν 83 d 1 διὰ τοῦ : «*καλῶς*» καὶ ἐν 83 c 6 διὰ τοῦ «*εἰτε*» συγκαθίσταται ὁ Σωκράτης ὡς πρὸς τὴν ὁρθότητα τῆς ἀποκρίσεως, ἵνα οὕτως ἄνευ χρονοτριβῆς τινος συνεχισθῇ ἡ διδασκαλία.

Ἐν 83 c, 83 d 4 καὶ 83 e 9 ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης ἐξάγει ἢ ἐπαναλαμβάνει συμπεράσματα, ἐν 82 e 1 ὑπομνησκει τῷ μαθητῇ εἰρημένως ἤδη γνώ-

μας, ἵνα οὕτω κυρίως κερδίσῃ χρόνον πρὸς συνέλκειν τῆς διδασκαλίας του ἐν ταχεῖ ρυθμῷ. Τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπιδιώκει καὶ διὰ τῶν: *σκόπει δὴ*, (85 a 2) καὶ *ὧδε δὲ σκόπει* (82 c 6), δι' ὧν ἐφιστῶν τὴν προσοχὴν τοῦ παιδὸς ἐπὶ τῶν ὑπὸ σκέψιν ζητημάτων ἢ καθορίζων τὴν ἀκτῖνα τῆς σκέψεως διὰ τοῦ «ὧδε», ἀποφεύγει τὴν ἀπώλειαν χρόνου εἴτε κατὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ ἀντικειμένου τῆς σκέψεως εἴτε κατὰ τὴν πειραματικὴν ἐκλογὴν τοῦ μᾶλλον ἐνδεδειγμένου τρόπου τῆς σκέψεως.

Εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὴν ἐν γοργῷ ρυθμῷ καὶ ἐν βραχυτέρῳ, κατὰ τὸ δυνατόν, χρόνῳ διεξαγωγὴν τῆς διδασκαλίας, ἀφορᾷ καὶ ἡ γενομένη ἐν 84 e 3 διὰ τοῦ: «*ἢ οὐ μέμνησαι*» ὑπόμνησις τοῦ ἀρχῆθεν τεθέντος πρὸς λύσιν προβλήματος. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις διαφαίνεται ὅτι τὸ «*φείδον χρόνον*» ἀποτελεῖ ἀντικείμενον φροντίδος τοῦ Σωκράτους κατὰ τὴν διδασκαλίαν του.

Ἑτέρα ἀρετὴ τοῦ Σωκράτους - διδασκάλου, ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς, εἶναι ἡ ἄνευ δυσφορίας τινὸς ἢ ὀργῆς *ἀνεκτικότης* του. Ὁ παῖς ἐν 83 e 2 εἰπὼν, ὅτι *τρίπους* πρέπει νὰ εἶναι ἡ πλευρὰ, ἀπὸ τῆς ὁποίας θὰ γίνῃ τὸ ὀκτώπουν τετράγωνον, — ἐν 83 e 10 ἀναγνωρίζων τὴν πλάνην του, ἀποκρίνεται τῷ Σωκράτει: «*οὐ δῆτα*» (δηλ. οὐ γίνεται τὸ ὀκτώπουν ἀπὸ τρίποδος πλευρᾶς). Ὁ Σωκράτης γνώστης τῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως τοῦ παιδὸς, ἀποκαλύψαντος τὴν γεωμετρικὴν του ἄγνοιαν, τὸν παρορμᾷ ἡπιῶς εἰς εὕρεσιν καὶ ἀνακοίνωσιν τοῦ ζητουμένου μήκους τῆς πλευρᾶς, ἀπὸ τῆς ὁποίας γίνεται τὸ ὀκτώπουν. Ἀντιλαμβάνομενος ὅμως τὴν ἡθικὴν του κατάπτωσιν ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀστόχων ἀποκρίσεων του καὶ τὴν ἐκ ταύτης πιθανὴν ἀποφυγὴν τῆς περαιτέρω συζητήσεως μετὰ τοῦ διδασκάλου του καὶ διὰ τοῦ δι' ἀριθμῶν καθορισμοῦ τοῦ μήκους τῆς πλευρᾶς τῷ λέγει ἐν 84 a 1: «*εἰ μὴ βούλει ἀριθμεῖν...*». Ἡ ὑπόθεσις (εἰ...) αὕτη σημαίνει τὸ μὲν ἀναγνώρουν τῆς δυσχερείας πρὸς ἀπόκρισιν δι' ὠρισμένου ἀριθμοῦ, ὅστις θὰ ἦτο ἀσύμμετρος ($\sqrt{8} = 2,8285$ μὲ προσέγγισιν $1/10000$), τὸ δὲ ἀνεκτικότητα διδασκάλου πλήρως καὶ μετὰ λεπτότητος ἀποκλείουσιν τὴν τε ἐκδήλωσιν ὀργῆς καὶ τὴν διάθεσιν πρὸς εἰρωνείαν.

Προσέτι ἡ *ἐνθάρρυνσις*, ἡ *παρόρμησις* τοῦ Σωκράτους, πολλάκις γενομένη τῷ παιδὶ κατὰ τὴν ἐν λόγῳ διδασκαλίαν ἐνισχύει τοῦτον εἰς τὸ ἔργον του. Οὕτως ἐν 82 d 8 ἀναγνωρίζων τὴν δυσχέριαν, ἣν θὰ δοκιμάσῃ ὁ παῖς ἐν τῇ ἀποκρίσει του, τὸν ὀπλίζει μὲ θάρρος καὶ τὸν προωθεῖ εἰς ἀποκρίσιν λέγων: «*φέρει δὴ, πειρῶ μοι εἰπεῖν*». Ὁμοίως διὰ τῶν ἐν 83 e 1: «*πειρῶ δὴ λέγειν*» καὶ ἐν 83 e 11: «*πειρῶ... εἰπεῖν ἀκριβῶς*» πειραστικῶν ἐκφράσεων παρορμᾷ ὁ Σωκράτης τὸν παῖδα εἰς πρόθυμον πνευματικὴν αὐτενέργειαν.

Ὁ Σωκράτης πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲν ἀποδοκιμάζει, δὲν κατηγορεῖ, δὲν ὑβρίζει, δὲν ἀπογοητεύει τὸν σφάλλοντα παῖδα, ὥς ἐν 83 e 1, ἐξ ἀγνοίας ἢ

ἐπιπολαιότητα, ἀλλ' ἡρέμως συνεχίζων ἄγει τοῦτον εἰς αὐτενεργὸν αὐτοέλεγον, αὐτογνωσίαν, ἀνεύρεσιν τοῦ ἐσφαλμένου καὶ αὐτοδιόρθωσιν, ὡς ἐν 83 a 3: «ὄρα εἰ ἔτι σοι... δοκεῖ», ὁμοίως ἐν 84 a 1: «ἀλλὰ μὰ τὸν Δία... ἔγωγε οὐκ οἶδα». Ἐν πλήρει ἀποθαρρύνει μετὰ τὸν αὐτοέλεγον ἀναγνωρίζων τὸ σφάλμα του ὁμολογεῖ ὁ παῖς μετὰ εἰλικρινείας, σπανίας δυστυχῶς τοῖς μαθηταῖς τῆς σήμερον, ὅτι «οὐκ οἶδε». Τοῦτο ἀποτελεῖ λίαν συγκεκαλυμμένον δριμὺν αὐτοέλεγον καὶ αὐτοτιμωρίαν τοῦ παιδὸς διὰ τὴν ἐπιπολαιότητά του, ἧς ἔνεκα πρότερον εἶπεν ὅτι «οἶδε». Ὁ Σωκράτης προτιμᾷ τὸν αὐτοέλεγον, διότι τὸν εὐρίσκει ἀποτελεσματικώτερον, βαρύτερον καὶ μὴ χαλαροῦντα τὸν ψυχικὸν δεσμὸν μεταξὺ διδάσκοντος καὶ διδασκομένου, ὡς συμβαίνει πλειστάκις διὰ τοῦ ἀσκουμένου ἀψυχολογήτου καὶ ἔστιν ὅτε ὑπερβολικῶς ἐξευτελιστικοῦ ἐλέγχου τῶν μαθητῶν ὑπὸ πολλῶν διδασκάλων. Καὶ καθ' ὅλου εἰπεῖν ὁ Σωκράτης κατὰ τὴν διδασκαλίαν του ταύτην ἐμφανίζεται γνωρίζων καὶ ἐφαρμόζων τοὺς ἐπὶ ψυχολογικῶν βάσεων ὀρθοὺς νόμους τῆς μαθήσεως¹.

Τίς καὶ ὁποῖος ὁ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους;

Ὁ μαθητὴς ἐνταῦθα τοῦ Σωκράτους δὲν εἶναι ἄτομον ὠρισμένον, ἔχων χαρακτηριστικόν τι διακρίνον αὐτὸν ψυχολογικῶς ἢ πνευματικῶς, ἀλλ' εἶναι ἀνώνυμὸν τι πρόσωπον, ὁ ἄνθρωπος γενικῶς, ἡ γνωστικὴ συνείδησις τῆς κατωτάτης βαθμίδος πνευματικῆς ἐξελίξεως, ἡ ἔχουσα ὅμως πάσας τὰς γνωστικὰς ἱκανότητας «ἐκ τῶν προτέρων». Ἡ τοῦ μαθητοῦ ἐνταῦθα τοῦ Σωκράτους γνωστικὴ συνείδησις εἶναι *ὑπερπροσωπική*, καὶ ὡς τοιαύτη ἡ αὐτὴ εἰς ἐλευθέρους καὶ δούλους, εἰς πεπαιδευμένους καὶ ἀπαιδεύτους. Ὁ ἐκλεγείς ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἶναι δοῦλος τοῦ Μένωνος, οἰκογενὴς², Ἕλλην καὶ ἑλληνίζων, εἶναι τέκνον Ἑλλήνων δούλων. Ἐάν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ Γεωμετρία κυρίως ἐδιδάσκετο ἀπὸ τοῦ 13-20 ἔτους τῆς ἡλικίας³, πιθανὸν εἶναι νὰ ἦτο οὗτος 13-20 ἐτῶν. Δὲν ἔχει τύχει τῆς σχολικῆς ἀγωγῆς, ἧς εἶχον τύχει οἱ σύγχρονοί του ἐλεύθεροι Ἕλληνες παῖδες: «οὐδείς πώποτε (τοῦτον) ἐδίδαξεν»⁴.

Δὲν εἶναι μαθητὴς συνεχίζων τὴν σχολικὴν ζωὴν του καὶ ἔχων κατὰ συνέπειαν νωπὰς προσλαμβανούσας γεωμετρικὰς παραστάσεις, δεδομένου, ὅτι

1. Πρβλ. Γ. Σακελλαρίου, *Ψυχολογία τοῦ παιδός*, ἔκδ. Δ', Ἀθῆναι 1954, τ. Β', σ. 369 κ.έ.

2. 82 b.

3. Νόμ. 817 e ἐν συνδυασμῷ μετὰ 810 a καὶ 812 e. Πρβλ. Γ. Παναγιωτίδου, Πλάτων, Ἀθῆναι 1935, σ. 563.

4. 85 e, 6.

πρόκειται νὰ δοθῇ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους γεωμετρικὸν μάθημα. Ἴσως δὲν γνωρίζει καὶ οὗτος τὸν μέλλοντα νὰ τὸν διδάξῃ Σωκράτη οὐδὲ τὴν διδακτικὴν του μέθοδον ἔχει δοκιμάσει πρότερον. Τὸν διδάσκαλόν του δὲν γνωρίζει πνευματικῶς ἢ ψυχικῶς. Ψυχικὸς δεσμὸς δὲν ἔχει εἰσεῖτι μεταξύ των δημιουργηθῇ. Παρὰ ταῦτα φαίνεται κόσμιος, φιλομαθής, εὐπειθὴς τῷ λόγῳ καὶ οὐδαμῶς ἐριστικός.

Συνεπεία τῶν ἀνωτέρω ὁ Σωκράτης θὰ συνήντησε πολλὰς καὶ μεγάλας δυσχερείας διδάσκων τοιοῦτον μαθητήν, τὰς ὁποίας ὅμως ὑπερενίκησε διὰ τῶν σπανίων διδασκαλικῶν ἀρετῶν του, ὡς ἡ ὑπὸ ἀνάλυσιν διδασκαλία μαρτυρεῖ, ἀποδείξας οὕτως ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶναι προσιτὴ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀφ' οὗ καὶ ὁ δοῦλος τοῦ Μένωνος οὐ μόνον ἔμαθε τὸ προειρημένον γεωμετρικὸν θέωρημα, ἀλλὰ «καὶ ποιήσει περὶ πάσης γεωμετρίας ταῦτα ταῦτα καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων ἀπάντων» 85 e.

Εἶδος καὶ ἀξία τῆς διδασκαλίας.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διδασκαλία τοῦ Σωκράτους δὲν προωρίζετο νὰ ἀποβῇ ὑποδειγματικὴ τοῦ τρόπου τῆς ἐν σχολείοις διδασκαλίας τῶν Μαθηματικῶν, ὁπότε οὗτος, ἔχομεν τὴν γνώμην, θὰ ἔδιδεν αὐτῇ ἄλλην διάθρωσιν.

Δι' αὐτῆς ὁ Σωκράτης δὲν ἐσκόπει νὰ διδάξῃ τὸν παῖδα Γεωμετρίαν, ἀλλὰ νὰ παράσῃ καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὸν παρακολουθοῦντα αὐτὴν Μένωνα μίαν ἐπὶ πλέον κατ' αὐτὸν μὲν *ἐπιδείξιν*¹ τῆς ὀρθότητος τῆς γνώμης του, ὅτι «ἦν καλοῦμεν μάθησιν ἀνάμνησίς ἐστιν»². Ὡς τοιαύτη ἡ διδασκαλία, καίτοι παρουσιάζει διδακτικὰ μειονεκτήματα, π.χ. ἀχρήστευσιν τῆς χειρὸς τοῦ μαθητοῦ, ἔλλειψιν προσπαθείας πρὸς ἐμπέδωσιν τοῦ διδαχθέντος, παράλειψιν χρησιμοποίησεως, ἐπὶ τὸ ἐποπτικώτερον, στερεομετρικοῦ ὑποδείγματος κ.ἄ.³, ἐν τούτοις δὲν παύει νὰ ἔχῃ τὴν ἀξίαν της κατὰ τε τὴν γενικὴν καὶ εἰδικὴν διδακτικὴν διὰ τοὺς ἑξῆς κυρίως λόγους: Εἶναι διδασκαλία *αὐτοτελής, τελεία*, ἔχουσα ἀρχὴν καὶ τέλος — *ἐπιτυχής*, ὡς σχοῦσα προῖον τὸν τεθέντα εἰδικὸν διδακτικὸν σκοπὸν, ἀσχέτως βεβαίως τῆς συμβολῆς της εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ γενικωτέρου φιλοσοφικοῦ σκοποῦ τοῦ διαλόγου «Μένων». Ὡς τοιαύτη ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ προुकάλεσεν *εὐάρεστον συναίσθημα τοῦ μαθητοῦ*, ὅπερ

1. 82 b.

2. 81 d - 82 a.

3. Περὶ τῆς ὀρθοτέρας καὶ ἀποδοτικώτερας διδασκαλίας τῶν Μαθηματικῶν βλ. Ν. Μιχαλοπούλου, Συμβολὴ εἰς τὴν μεθοδικὴν τῆς διδασκαλίας τῶν Μαθηματικῶν, Ἀθήναι 1950, σ. 50 κ.έ. καὶ 79.

εἶναι συνέπεια τῆς συνειδητῆς κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἀποδείξεως αὐτενεργοῦ, κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῷ, πνευματικῆς συμμετοχῆς του.

Μορφαι τῆς διδασκαλίας.

Ὁ Σωκράτης διεξήγαγε τὴν διδασκαλίαν του δεικτικῶς καὶ ἐρωτηματικῶς. Οὕτως αἰσθητοποιῶν τὴν ἐπιφάνειαν διαφόρων γεωμετρικῶν σχημάτων ἰχνογραφεῖ ταῦτα ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἢ ἐδάφους καὶ τὰ ἐπιδεικνύει τῷ παιδί πρὸς λήψιν ἐποπτείας διὰ τῆς δράσεως, ὥς μαρτυροῦσιν αἱ πολλαχοῦ ἀπαντῶσαι δεικτικαὶ ἐκφράσεις : ταύτας - ταυτασί - τοῦδε - ἐκείνου - ταύτη μὲν - τῇ δέ - τουτί - αὕτη ταύτης κ.ἄ.

Αἱ προβαλλόμεναι ἐρωτήσεις του εἶναι : α') ἐξεταστικάι, ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν ἐξακριβώσιν τῶν γνώσεων τοῦ παιδός : «γινώσκεις τετράγωνον χωρίον οὗ τοιοῦτόν ἐστιν ;»¹ — «τρεῖς δὲ τρεῖς πόσοι εἰσὶ πόδες ;»² — «οὐκοῦν τέτταρες αὗται γίνονται γραμμαὶ ἵσαι, περιέχουσιν τουτί τὸ χωρίον ;»³ — «τὰ δὲ τέτταρα τοῖν δυοῖν τί ἐστιν ;»⁴ κ.ἄ. — β') διδασκτικάι, πρὸς καθοδήγησιν τοῦ παιδός εἰς εὗρεσιν νέων γνώσεων : «εἰ ἦν ταύτη δυοῖν ποδοῖν, ταύτη δὲ ἐνὸς ποδὸς μόνον, ἄλλο τι ἄπαξ ἂν ἦν δυοῖν ποδοῖν τὸ χωρίον ;»⁵ — «ἂν ᾗ (ἡ γραμμὴ) τῇδε τριῶν καὶ τῇδε τριῶν, τὸ ὅλον χωρίον τριῶν τρεῖς ποδῶν γίγνεται ;»⁶ κ.ἄ. — γ') διεγερτικάι τῆς διανοίας, τοῦτ' ἐστὶν παρέχουσαι ἀφορμὴν εἰς ζωηρὰν πνευματικὴν κίνησιν τοῦ παιδός καὶ προκαλοῦσαι τὴν αὐτενεργειάν του : «οὐκ ἀπὸ μὲν μερίζονος ἔσται ἡ τοσαύτης γραμμῆς, ἀπὸ ἐλάττιονος δὲ ἡ τοσηοδὶ ; ἢ οὐ ;»⁷ — «φέρε δὴ, πειρῶ μοι εἰπεῖν πηλίκῃ τις ἔσται ἐκείνου ἢ γραμμὴ ἐκάστη· ἢ μὲν γὰρ τοῦδε δυοῖν ποδοῖν· τί δὲ ἢ ἐκείνου τοῦ διπλάσιον ;»⁸ — δ') παρορμητικάι πρὸς ἀπόκρισιν : «μανθάνεις ;»⁹ — («ἔδει δέ γε διπλάσιον ἡμῖν γενέσθαι)· ἢ οὐ μέμνησαι ;»¹⁰ κ.ἄ.

Αἱ ἐρωτήσεις τοῦ Σωκράτους ἀπευθύνονται πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ παιδός καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ θυμικόν του, εἶναι δέ : 1) ὁ ρ θ α ί : α') γλωσσικῶς : «δτι

1. 82 b 9.

2. 83 e 7.

3. 85 a 2.

4. 85 a 8.

5. 82 c 7.

6. 83 e 6.

7. 83 c 7-8.

8. 82 d 8.

9. 84 d 4.

10. 84 e 3.

τοιούτων ἔστιν ;» ¹ — « πόσοι οὖν εἰσιν οἱ δύο ;» ² — « πόσα οὖν τηλικαῦτα... » ³ κ.ἄ. — β') λογικῶς : « οὐχὶ τετάρων ὄντων τούτων ἡμισυ ἐκάστου ἐκάστη ἡ γραμμὴ ἀποτετέμηνεν ἐντός ;» ⁴ κ.ἄ. — καὶ γ') ψυχολογικῶς : « ὄρα εἰ ἔτι σοι ἀπὸ τῆς διπλασίας δοκεῖ ἔσεσθαι » ⁵ — « εἰ μὴ βούλει ἀριθμεῖν, ἀλλὰ δεῖξον ἀπὸ ποίας » ⁶ — 2) ὠρυσμέναι : « ἔστιν οὖν τετράγωνον χωρίον ἴσας ἔχον τὰς γραμμὰς ταύτας πάσας, τέσσαρας οὖσας ;» ⁷ — « οὐκοῦν ἂν ἢ τῇδε τριῶν καὶ τῇδε τριῶν, τὸ ὅλον χωρίον τριῶν τρεῖς ποδῶν γίγνεται ;» ⁸ — καὶ 3) ἀνάλογοι πρὸς τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν τοῦ παιδὸς α) κατὰ τε τὸ περιεχόμενον, ἂν τις κρίνῃ καὶ ἐκ τῆς προσπαθείας τοῦ Σωκράτους νὰ καταστήσῃ σαφεστεράς τὰς ἐρωτήσεις του δι' ἀπλοποιήσεως ἢ ἀναλύσεως των : « ὥδε δὲ σκόπει » ⁹ — « πόσον οὖν γίγνεται ; οὐ τετράκις τοσοῦτον ;» ¹⁰ — κ.ἄ. καὶ ἐκ τῶν ἀμέσως καὶ ἄνευ βραδύτητος διδομένων συντόμων ἀποκρίσεων — καὶ β') κατὰ τὴν γλωσσικὴν διατύπωσιν, ὡς ἐπιτρέπεται νὰ συμπεράνῃ τις ἐκ τῶν διδομένων ἀποκρίσεων, αἵτινες δὲν προδίδουν ἀδυναμίαν ἢ δυσχέριαν τοῦ παιδὸς περὶ τὴν ἀντίληψιν τῶν προβληθεισῶν αὐτῷ ἐρωτήσεων ὑπὸ τοῦ Σωκράτους. Ὅταν μάλιστα ὑπάρχῃ κίνδυνος ἐσφαλμένης ἢ ἀνεπαρκοῦς ἀντιλήψεως τῆς ἐρωτήσεως, τὴν διατυπώνει σαφέστερον καὶ ἀπλούστερον : « ... τοιόνδε λέγω... » ¹¹.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς διδομένας ὑπὸ τοῦ παιδὸς ἀποκρίσεις ὁ Σωκράτης ἐτήρει τὴν προσήκουσαν παιδαγωγικῶς καὶ τὴν ὀρθὴν ψυχολογικῶς στάσιν. Δὲν ἐπῆνει τὰς ὀρθὰς ἀποκρίσεις του, ὡς μὴ διδομένας εἰς δυσκόλους ἐρωτήσεις. Δὲν ἐξετρέπετο εἰς πικρὰς παρατηρήσεις, ὕβρεις καὶ ἐξευτελιστικὰς ταπεινώσεις τοῦ παιδός, ἐσφαλμένας δίδοντας ἀποκρίσεις, ἵνα μὴ ἐμβάλλῃ ἀπογοήτευσιν εἰς αὐτόν, μαραίνῃ τὸν ζῆλόν του καὶ ἀμβλύνῃ τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὴν συνέχισιν τῆς διδασκαλίας. Τὴν παιδαγωγικὴν σημασίαν τούτου ἐξαίρει ὁ Πλούταρχος ¹². Ἀντιθέτως ἢ διέκοπτεν οὗτος τὸν διάλογον ἀποστρεφόμενος πρὸς τὸν Μένωνα, μεθ' οὗ συζητῶν ἐπὶ τῆς μέχρι τοῦδε μετὰ τοῦ

1. 82 b 10.

2. 82 d 3.

3. 85 a 7.

4. 85 a 6.

5. 83 a 3.

6. 84 a 1.

7. 82 c 1.

8. 83 e 5.

9. 82 c 6.

10. 83 b 5.

11. 83 a 1.

12. Πρὸβλ. Ἱ. Σταματάκου, Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεύς, Ἀθῆναι 1937, σ. 76 κ.ἑ.

παιδὸς συζητήσεως ἀπληυτέρου αὐτὸν ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα τῶν χειρῶν του, παρέχων αὐτῷ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνελάμβανεν ἐκ τοῦ καμάτου, τὸν ὁποῖον ἐδοκίμαζεν ἐκ τῆς πνευματικῆς πάλης μετὰ τοῦ διδασκάλου του καὶ νὰ ἀνέκτα τὰς δυνάμεις του διὰ μίαν νέαν φάσιν της, ὅπερ δις ἐνταῦθα ἔλαβε χώραν ¹.

Διδακτικὴ θεωρία τοῦ Σωκράτους.

Κατὰ τὸν Σωκράτη «*πᾶσα μάθησις ἀνάμνησις ἐστίν*» ² — «*οὐκ ἐστὶ διδαχὴ, ἀλλ' ἀνάμνησις*» ³. Συμφώνως τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ ὁ διδάσκαλος πρέπει κατὰ τὴν διδασκαλίαν του νὰ ὑποβοηθῇ τὸν μαθητὴν εἰς τὴν ἀνάμνησιν, κατευθύνων τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς ἀντικείμενα, καταστάσεις καὶ ἐνεργείας, σχέσιν ἐχούσας πρὸς τὸ διδαχθῆσόμενον. Κατὰ τὸ προπαρασκευαστικὸν στάδιον τοῦ ἔργου τούτου ὑποβοηθεῖ τὸν μαθητὴν εἰς αὐτογνωσίαν, δηλὰ δὴ ἀνακάλυψιν, (καὶ ὁμολογίαν πολλάκις) τῆς ἀγνοίας (μερικῆς ἢ ὁλικῆς) ἢ τῆς ἐσφαλμένης γνώσεώς του. Εἶτα καθοδηγεῖ αὐτὸν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ διδασκομένου, τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὰς σχέσεις του, τὴν λογικὴν σύνδεσιν τοῦ ἐρευνηθέντος καὶ γνωσθέντος ⁴, ὥστε αἱ μέχρι τοῦδε «*δόξαι*» του νὰ καταστῶσιν «*ἐπιστῆμαι*» ⁵.

Τὸ ἔργον τοῦτο πρέπει νὰ ἐπιτελῇ ἡ ψυχὴ τοῦ παιδὸς διὰ τῆς αὐτενεργείας, διὰ τοῦ «*ἀναλαβεῖν ἐξ ἑαυτοῦ*» ⁶, τοῦ φυσικωτέρου καὶ ἀποδοτικωτέρου τρόπου τοῦ μανθάνειν, ἀποφεύγουσα τὴν πνευματικῶς ἐλευθέρους ἀνθρώποις μὴ προσήκουσαν ἀναγκαστικὴν μάθησιν.

Μεθοδικαὶ ἀρχαὶ τῆς διδασκαλίας.

Ὁ Σωκράτης μεταχειρίζεται ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος γεωμετρικῇ διδασκαλίᾳ του κυρίως :

α') τὸν ὀρισμὸν, π.χ. «*ἔστιν οὖν τετράγωνον χωρίον ἴσας ἔχον τὰς γραμμὰς ταύτας πάσας, τέτταρας οὖσας*» ⁷

β') τὴν παραγωγικὴν σύνθεσιν, π.χ. «*εἰ... εἴη αὕτη ἡ πλευρὰ (τοῦ τετραγώνου) δυοῖν ποδῶν καὶ αὕτη δυοῖν ... δυοῖν ἄρα δις γίγνεται (τὸ ὅλον) ποδῶν. — πόσοι ... εἰσὶν οἱ δύο δις πόδες; — τέτταρες — ἀναγραφώμεθα*

1. 82 e 4 - 13 καὶ 84 a 3 - d 2.

2. 81 e.

3. 82 a.

4. 98 a κ. ἐ.

5. 98 a.

6. 85 c.

7. 82 b 10 - c a 2.

ἀπ' αὐτῆς (τῆς διπλασίας) ἴσας τέσσαρας (γραμμάς)· ἄλλο τι ἢ τουτὶ ἂν εἴη, ὃ φῆς τὸ ὀκτώπουν εἶναι;— ἐν αὐτῷ ἐστὶν ταυτὶ τέτταρα, ὧν ἕκαστον ἴσον τούτῳ ἐστὶν τῷ τετράποδι;— τεττάρων γὰρ τετράκις ἐστὶν ἑκατάδεκα» ¹.

γ') τὴν ἀπομονοῦσαν ἢ γενοποιὸν ἀφαίρεσιν, π.χ. «αὕτη γραμμὴ ἐκ γωνίας εἰς γωνίαν τέμνουσα δίχα... τέτταρες γραμμαὶ ἴσαι...— τεττάρων ὄντων — ἡμῖς ἑκάστου ἑκάστη γραμμὴ ἀποτετέμνηκεν ἐντὸς — τὰ τέτταρα τοῖν δυοῖν — διπλάσια — ὀκτώπουν» ².

καὶ δ') τὴν ἀπαγωγὴν, τὴν προσφυᾶ τοῖς μαθηματικοῖς μέθοδον, χρησιμοποιοῦσαν τὴν παρατήρησιν, τὸ πείραμα (μέχρι τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς) τὴν ἀνάλυσιν, τὴν σύνδεσιν, τὴν ὑπόθεσιν, π.χ.: «δῆλον δὴ... ὅτι διπλασία... ἀπὸ τῆς διπλασίας... τετραπλάσιον γίνεταί χωρίον» ³— «τρίποδα — (τρεῖς τρεῖς πόδες εἰσι) ἐννέα» ⁴ κ.ἄ. ⁵.

Ἐπὶ τούτοις ὁ Σωκράτης ἐφρόντισε κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ νὰ τηρήσῃ εἰδικούς ψυχολογικοὺς ὅρους: α') τὴν ἐποπτείαν, καθ' ἣν ἰχνογραφικῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους (;) ἡσθητοποιεῖ τὰς γεωμετρικὰς ἐννοίας (τετράγωνον τετράπουν, — δεκαεξάπουν — ἐννεάπουν — ὀκτώπουν — διάμετρον (ἢ διαγώνιον) ...,...)— β') τὴν παρόρμησιν τοῦ παιδὸς εἰς πολυειδῆ ἐξέτασιν τοῦ διδασκτέου ⁶— γ') τὴν διακοπὴν τῆς ἐντάσεως τῆς προσοχῆς τοῦ παιδός, ὅπερ δις ἔπραξε πρὸς ἀποφυγὴν τῶν συνεπειῶν τοῦ πνευματικοῦ καμάτου τοῦ ⁷— δ') τὴν ἀποφυγὴν δημιουργίας τῷ παιδί δυσαρέστων συναισθημάτων ἐκ προσβλητικῶν παρατηρήσεων, ὕβρεων, ἀποδοκιμασιῶν κ.τ.ῃ. (ὅπερ δὲν ἔλαβε χώραν κατὰ τὰς ἀστόχους ἀποκρίσεις του) ⁸— ε') τὴν διέγερσιν τοῦ συναισθήματος τῆς προσδοκίας, τὸ ὅποιον ἐνταῦθα ἐπιτυγχάνει διὰ τῆς μὴ παροχῆς τῷ παιδί ἐτοιμῶν γνώσεων, ἀλλὰ διὰ τῆς προβολῆς προβλημάτων πρὸς λύσιν ⁹— καὶ ς') τὴν κατάλληλον χρησιμοποίησιν τῆς ἐνεργητικότητος τοῦ παιδὸς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, συνισταμένην εἰς ἔμμεσον καθοδήγησιν αὐτοῦ πρὸς αὐτενεργόν, κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῷ, ἐξακρίβωσιν τῶν σχέσεων τῶν διάφορων γραμμῶν καὶ γεωμετρικῶν σχημάτων, ἅτινα ὅμως καθ' ὅλην τὴν διδασκαλίαν ἐγράφοντο ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ¹⁰ παρὰ τὸ διδακτικῶς ὀρθόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἄνευ ἐλαφρυντικῶν δι' αὐτόν.

1. 83 b - c 3 κ.ἄ.

2. 84 e 4 - 85 a 5 - 9.

3. 82 e 3 - 83 c 1.

4. 83 c 2 - 83 e 8.

5. 82 c 5 - c 8. 85 a 4 κ.ἄ.

6. 82 c 5 κ.ἄ. 83 b 1 κ.ἄ. 83 e 2. 84 d 3 κ.ἄ.

7. 82 e 4. 84 a 3.

8. 82 e 14. 83 b 1 κ.ἄ.

9. 82 d 5. 83 b 1 κ.ἄ.

10. 82 d 4. 83 e 1 κ.ἄ.

Καλλιέργεια τῆς αὐτενεργείας.

Τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὁ Σωκράτης διεξάγει οὐχὶ δογματικῶς, διότι γνωρίζει, ὅτι τοῦτο ἐκμηδενίζουν τὴν πρὸς βουλευτικὴν ἐνέργειαν ἔφεισιν τοῦ διδασκομένου, ἐθίζει τοῦτον εἰς πνευματικὴν ὀκηρίαν καὶ τὸν ὠθεῖ εἰς πνευματικὸν παρασιτισμόν, ἀλλὰ διὰ λογικῶς, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, καὶ δὴ κατὰ τὸν πολυώνυμον ἐξελίσσοντα (ἀναπτύσσοντα) διάλογον. Κατ' αὐτὸν συνεργάζεται οὗτος μὲν μετὰ σχετικῆς, ἐκείνος δὲ μετ' ἀπολύτου ἐλευθερίας. Ὁ παῖς τοῦ Μένωνος ἔχει διαρκῶς συγκεντρωμένην τὴν προσοχὴν τοῦ εἰς τὸ διδασκόμενον καὶ ἀσκεῖται εἰς τὸ παρατηρεῖν, κρίνειν καὶ συλλογίζεσθαι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τοῦτο κινούμενος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου τοῦ. Ὁ μαθητὴς δὲν ἐρωτᾷ μὲν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀκολουθεῖ δουλικῶς τὴν τοῦ Σωκράτους σκέψιν, δι' ὃ καὶ ὑποπίπτει εἰς σφάλματα, δι' ἃ προσωπικῶς εὐθύνεται. Ὁ Σωκράτης διὰ τῶν ἐρωτήσεών του δὲν ἐπιδιώκει νὰ κάμῃ τὸν μαθητὴν του νὰ εἴπῃ ὅ,τι αὐτὸς σκέπτεται ἢ ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ τὸν προωθεῖ εἰς ἐλευθέραν πνευματικὴν ἐργασίαν. Κατ' αὐτὴν ἀσκεῖται εἰς τὸ ὀρθῶς καὶ λακωνικῶς διατυποῦν τὰς ἀποκρίσεις του.

Τὰ ἡνία τοῦ διδακτικοῦ ἄρματος κρατεῖ εἰς χεῖράς τοῦ ὁ Σωκράτης. Δὲν ἀφηνιάζει οὕτως ὁ παῖς, ἀλλ' ἐργάζεται αὐτενεργῶν κατὰ τὰς διδομένας μετὰ πολλῆς λεπτότητος καὶ τέχνης, πολὺ σαφεῖς ὅμως, κατευθύνσεις ὑπὸ τοῦ διδασκάλου τοῦ. Εἰς χεῖράς τοῦ ὁ Σωκράτης ἔχει τὴν οἰκονομίαν τῶν νέων γνώσεων καὶ τὸν ρυθμὸν τῆς προσοκλήσεώς των. Ὑποβοηθεῖ πρὸς τοῦτο πολὺ καὶ προάγει πῶς διὰ καταλλήλων παρορμήσεων τὰς σκέψεις τοῦ μαθητοῦ τοῦ, τὸν βοηθεῖ πρὸς ἀναπαράστασιν τῶν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ σχετικῶν πρὸς τὰ διδασκόμενα στοιχείων, πλανώμενον δὲ τὸν ἐπαναφέρει εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῆς νέας γνώσεως. Οὕτω δὲ ὁ μαθητὴς δὲν μανθάνει ἀκούων μόνον, ἀλλὰ κρίνων. Δὲν καλλιεργεῖ οὗτος μόνον τὴν μνήμην τοῦ, ἀλλ' ἐν ταύτῃ πολλὰς πνευματικὰς δεξιότητας καὶ δὴ τὴν κρίσιν τοῦ. Δὲν πᾶσχει, τηρῶν σιγὴν, ἀλλ' ἐνεργεῖ ἀνταποκρινόμενος μετὰ σκέψιν εἰς ἐρεθισμοὺς τοῦ διδασκοντος. Εὐρίσκεται ἐν πολλαπλῇ πνευματικῇ ἐνεργείᾳ, πρὸς ἣν στοιχεῖ λανθάνουσα ἀνάλογος ψυχολογικὴ συμπαράστασις καὶ ἐμμεσὸς *ἐσωτερικὴ διάπλασις* του, δεδομένου ὅτι κατὰ τὸν σωκρατικὸν διάλογον «ὁ μαθητὴς συνανέρχεται μετὰ τοῦ διδασκάλου τοῦ, μανθάνει τε ἅμα καὶ παιδεύεται, πρὸ παντὸς δὲ παιδεύεται» κατὰ τὸν Κ. Βουρβέρην¹.

Παρὰ τὴν δῆλωσιν ὅμως τοῦ Σωκράτους, τὴν γενομένην τῷ Μένωνι, καθ' ἣν: «οὐδὲν διδάσκει, ἀλλ' ἐρωτᾷ πάντα»², ὁ τρόπος, καθ' ὃν οὗτος

1. Βλ. Κ. Βουρβέρην, Ὁ παιδεύων διάλογος, Πλάτων, Γ', 1954, Α', σ. 12.

2. 82 e 5.

ἐδίδαξε τὸν παῖδα τοῦ Μένωνος δὲν εἶναι ὁ ἀμιγῆς δι' ἐρωταποκρίσεων φαίνεται μὲν ἐξωτερικῶς, τυπικῶς τοιοῦτος, ἀλλ' οὐσιαστικῶς δὲν εἶναι, διότι διὰ τῶν ἐρωτήσεων αὐτοῦ ἐν ταύτῳ ὑποδηλοῦται πὺς τῷ παιδί ἡ ἀπόκρισις, ἣν καλεῖται ἐρωτώμενος νὰ δώσῃ ἢ ἀναγνωρίσῃ ὡς ὁρθὴν ἢ νὰ ἀπορρίψῃ ὡς ἐσφαλμένην. Ἐντεῦθεν αἱ ἀποκρίσεις αὐτοῦ μέχρι τοῦδε γίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ μιᾶς ἢ δύο λέξεων καταφατικῆς ἢ ἀποφατικῆς σημασίας, π.χ. «ἔργωγε — ἔμοιγε — πάνν γε — ναί — γίνεται — φαίνεται — φημί — δεῖ — πῶς δ' οὐ; — ἀληθῶς λέγεις». Ἐλαχίστας μόνον φορὰς ὁ παῖς φαίνεται «λογιζόμενος»¹ τῇ προτροπῇ τοῦ διδάσκοντος καὶ ἀποκρινόμενος οὐχὶ καταφατικῶς ἢ ἀποφατικῶς, ἀλλὰ δι' ἀριθμητικῶν : «τέτταρες, — ὀκτώ — διπλασία κ.ἄ., ἅτινα εἶναι προϊόντα λογισμοῦ, καθ' ὃν ἐκινήθη ἡ κριτικὴ δεξιότης αὐτοῦ ἐντατικώτερον, ἐν ᾧ κατὰ τὰς ἄλλας στερεοτύπους καταφατικὰς ὑποβολιμαίας ἀποκρίσεις ἐκινήθη αὕτη κατὰ τεκμήριον καὶ δὴ ἐπ' ἐλάχιστον.

Αἱ ἐρωτήσεις τοῦ Σωκράτους εἶναι μὲν γλωσσικῶς βραχεῖαι, διατετυπωμένα μετὰ σαφηνείας, ἀλλ' ὡς ὑποβάλλουσαι ἐν πολλοῖς τὴν ἀπόκρισιν δὲν καλλιεργοῦσιν ἐπαρκῶς τὴν αὐτενέργειαν τοῦ ἐρωτωμένου παιδός.

Ἡ αὐτενέργεια τοῦ παιδὸς θὰ ἐκαλλιεργεῖτο περισσότερον, ἐὰν ἐπετρέπετο αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους νὰ συμμετάσχη εἰς τὴν διδακτικὴν ἐργασίαν καὶ χειροτεχνικῶς. Ἐδόθη δὲ πρὸς τοῦτο εὐκαιρία. Ὁ παῖς ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Σωκράτους ἠδύνατο νὰ ἰχνογραφή αὐτὸς τὰ σχετικὰ πρὸς τὰ διδασκόμενα γεωμετρικὰ σχήματα. Δὲν ἐπέτρεψεν ὅμως τοῦτο αὐτῷ ὁ Σωκράτης μᾶλλον ἐπειγόμενος νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν διδασκαλίαν του ταύτην, ἣν δὲν προώριζεν, ἄλλως τε, δι' ὑποδειγματικὴν σχολικὴν διδασκαλίαν, ἀλλ' ὡς ἐνδειξιν, ὡς παράδειγμα διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὁρθότητος τῆς φιλοσοφικῆς ἀρχῆς του, ἡ ὁποία ἀπετέλει τοῦ διαλόγου τοῦ «Μένων» τὴν φιλοσοφικὴν ἀφετηρίαν.

Τὴν αὐτενέργειαν τοῦ παιδὸς τοῦ Μένωνος θὰ ὠλοκλήρου ἡ τυχὸν παρεχομένη αὐτῷ ἐλευθερία πρὸς ὑποβολὴν τῷ Σωκράτει ἐρωτήσεων, ἐν ἄλλαις λέξεσι, πρὸς ρύθμισιν τῆς διδασκαλίας ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἀδραῖς, ἔστω, γραμμαῖς. Ἀλλὰ τοῦτο ὡς διδακτικὸν μᾶλλον σφάλμα θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ἐν προκειμένῳ, διότι τόση ἐλευθερία μόνον εἰς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἔχοντας τὴν μαθηματικὴν ἰδιότητα καὶ προσησκημένους εἰς τὴν τοῦ ἐλευθέρου διαλόγου διδακτικὴν μορφήν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτραπῇ καὶ οὐχὶ εἰς τὸν παῖδα τοῦ Μένωνος, τὸν ἀνάσκητον, τὸν οὐδέποτε γενόμενον μαθητὴν καὶ τὸν ἀναμφισβητήτως ἀγνωοῦντα τὸ κολοσσιαῖον πνεῦμα τοῦ Σωκράτους, πρὸς ὃν διαλεγόμενοι καὶ σοφοὶ ἄνδρες ἄσοφοι πολλὰκις ἀπεδεικνύοντο. Ἀτέρμων καὶ

ἄκαρπος θὰ ἀπέβαινεν ἐλεύθερος τυχὸν διάλογος μεταξὺ Σωκράτους καὶ παιδὸς τοῦ Μένωνος.

Παρὰ ταῦτα ἡ φροντίς τοῦ Σωκράτους, ὅπως ἀποφεύγηται ἡ δογματικὴ προσφορὰ κατὰ τὴν διδασκαλίαν του, εἶναι καταφανής. Εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦτου συνέβαλεν ἡ ἄσκησις τῆς τε παρατηρητικότητος τοῦ παιδὸς καὶ ἡ δημιουργία τῆς ἀνάγκης τῆς λογικῆς δικαιολογίας, ἡ ὁποία δημιουργεῖται εἰς τὸν διδασκόμενον διὰ τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως τῆς μαθηματικῆς συνειδήσεως¹.

Ἡ ὑπὸ ἀνάλυσιν διδασκαλία διάφορος τῶν πλατωνικῶν διαλόγων.

Ὁ διδακτικὸς τρόπος τοῦ Σωκράτους ἐνταῦθα δὲν εἶναι κατὰ πάντα ὁ τοῦ γνωστοῦ σωκρατικοῦ διαλόγου, τοῦ παραδοθέντος ἡμῖν διὰ τῶν πλατωνικῶν διαλόγων. Ἐν αὐτοῖς οἱ μαθηταὶ του ἔχουν ὥριμον ἡλικίαν, ἀνεπτυγμένην κρίσιν, ἐπαινετὴν παρρησίαν γνώμης, ἀξιόλογον φιλοσοφικὴν κατάρτισιν, σοβαρὰς κοινωνιολογικάς, πολιτικάς κ.ἄ. ἀντιλήψεις ἀξίας συζητήσεως. Ὁ ἐνταῦθα ὅμως συζητητὴς τοῦ Σωκράτους εἶναι: *παῖς* (δοῦλος), *οἰκογενής*, *ἐλληνίζων*. Ἐκεῖνοι μὲν διψῶντες προκαλοῦσι τὸν Σωκράτη νὰ ἐκφράσῃ γνώμην ἐπὶ ζητήματος, ὃπερ ἐνδιαφέρει αὐτούς. Ἐπιδιώκουσι τὴν μετ' αὐτοῦ συζήτησιν. Προσέρχονται ἀποροῦντες καὶ ἐνδιαφερόμενοι νὰ ἐπὶλύσωσι προβλήματα τῶν. Πνευματικῶς καὶ ψυχικῶς ἔχουν προετοιμασθῇ. Ὁ τοῦ Μένωνος ὅμως παῖς ἀνύποπτος, ἀνίδεος, ἀμέριμνος, ἀδιάφορος, ἄωρος, δουλοπρεπὴς καὶ πολλὰς ἀτελείας ἔχων, ἄκων διατάσσεται ὑπὸ τοῦ αὐθέντου του νὰ παράσῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Σωκράτους οἰδνεῖ ὡς διδακτικὸν πειραματόζωον.

Ὑπὸ ταύτας καὶ ἄλλας τοιαύτας προϋποθέσεις δὲν θὰ ἦτο ὀρθὸν καὶ ἄξιον τῆς πνευματικῆς ἀνωτερότητος τοῦ Σωκράτους νὰ μεταχειρισθῇ ἐνταῦθα τὸν αὐτὸν κατὰ πάντα διδακτικὸν τρόπον, τὸν ὁποῖον μετεχειρίζετο διαλεγόμενος μετὰ τῶν ἐν τοῖς πλατωνικοῖς διαλόγοις ἐν ὥριμῳ ἡλικίᾳ προσώπων.

Ἐν τῇ ὑπὸ ἀνάλυσιν διδασκαλίᾳ ἄνευ προπαρασκευαστικῆς τινος συζητήσεως μετὰ τοῦ παιδὸς τοῦ Μένωνος, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ ἀνέκυπτε τὸ πρὸς συζήτησιν θέμα καὶ καθ' ἣν θὰ ἐδημιουργεῖτο ἀτμόσφαιρα ψυχικῆς ἀμοιβαίας ἐπαφῆς καὶ πνευματικῆς τινος γνωριμίας, τοῦθ' ὅπερ δὲν θὰ ἦτο διδακτικῶς ὀρθόν², ὁ Σωκράτης, ὁ πρωτοπαλαιστὴς τοῦ πνεύματος, ἄρχεται τῆς πάλης μετὰ τοῦ παιδὸς τοῦ Μένωνος. Ἡ πάλη αὕτη παρουσιάζει

1. Πρβλ. Ν. Μιχαλοπούλου, Συμβολὴ εἰς τὴν μεθοδικὴν τῆς διδασκαλίας τῶν Μαθηματικῶν, σ. 71.

2. Πρβλ. Σπ. Καλλιὰφα, Τὰ πρακτικῶς σπουδαιότατα τῶν ζητημάτων τῆς διδακτικῆς, Ἀθῆναι 1950, σ. 10-15, 32 κ.ἔ.

τρεις φάσεις· κατὰ τὴν πρώτην τίθεται τὸ γεωμετρικὸν πρόβλημα· προσπαθεῖ δὲ παῖς νὰ τὸ λύσῃ· ἄγεται εἰς πλάνην· καὶ οὕτω παλαιῶν πίπτει... Μετὰ βραχεῖαν ἀνάπαυσιν ἐπαναλαμβάνει τὴν παλαιστικὴν προσπάθειάν του, ἄγεται εἰς νέαν πλάνην καὶ πίπτει διὰ δευτέραν φοράν. Ἀναπαύεται ἐπ' ὀλίγον καὶ προκαλούμενος ὑπὸ τοῦ πρωτοπαλαιστοῦ καταβάλλει νέαν προσπάθειαν, μεθ' ἣν τῇ καταλήλῳ καθοδηγήσει τοῦ μεγαλοψύχου, προπονητοῦ μᾶλλον θέσιν λαμβάνοντος, Σωκράτους νικᾷ λύων τὸ πρόβλημα, πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν κέρδος ἀποκομίζων, δίχως ὅμως νὰ καταρτίῃ ἢ κλοίσῃ πως ἐκεῖνον.

Ὁ μετὰ τοῦ παιδὸς τοῦ Μένωνος διάλογος τοῦ Σωκράτους μόνον κατὰ τὰς κυρίας γραμμὰς εἶναι, ὥς ἀνωτέρω διαγράφεται, ὁ συνήθης σωκρατικὸς διάλογος, ἥτοι : θέσις τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Σωκράτους — ἄστοχος πρώτη ἀντιμετώπισίς της ὑπὸ ἀφελούς, ἐπιπολαίου ἢ ἀμαθοῦς συζητητοῦ τοῦ Σωκράτους — δευτέρα ἐν συνεχείᾳ ἐξόρμησις πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας μετὰ ἱκανοποιητικωτέρων πως ἢ πρὶν ἀποτελεσμάτων — τρίτη ἀνάληψις τοῦ πρὸς ἐξέτασιν θέματος, σχοῦσα ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εὕρεσιν τοῦ ζητουμένου ἢ τὴν πρὸς αὐτὸ προσέγγισιν¹, καθ' ἣν ἐπιβλητικὴ καὶ ὑπέροχος προβάλλει ἡ μορφή τοῦ σοφοῦ, ἐμπεῖρου καὶ ἀγαθοῦ διδασκάλου.

Τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν τῆς παρούσης διαλογικῆς διδασκαλίας τοῦ Σωκράτους εἶναι ἡ ἀποφυγὴ τῆς εἰρωνείας πρὸς ἐπαναφοράν τοῦ δις πλανηθέντος μαθητοῦ του εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιγνώσεως τῆς ἀληθείας δι' αὐτενεργοῦ ἀνευρέσεώς της. Πολύτιμος τῷ ὄντι ιδιότης, ἡ ἔλλειψις τῆς ὁποίας παρὰ πολλοῖς τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἔχει ὡς συνέπειαν τὸ συνηθέστατα παρατηρούμενον ψυχικὸν χάσμα μεταξὺ τούτων καὶ τῶν διδασκομένων καὶ τὰς ἀπρεπεῖς ἐκδηλώσεις τῶν μαθητῶν, τῶν ὁποίων ἔχει δι' αὐτῆς πληγὴ τὸ μαθητικὸν φιλότιμον. Βεβαίως καὶ ἐνταῦθα χρησιμοποιοεῖ ὁ Σωκράτης δις² τὴν εἰς ἄτοπον ἀπαγωγὴν ἐν τῇ δευτέρᾳ φάσει τοῦ διαλόγου, ἀλλ' αὕτη ἀνήκει εἰς τὰ διδακτικῶς ἐπιτρεπόμενα μέτρα κατὰ τῆς πλάνης ἐν τῇ πνευματικῇ συνεργασίᾳ.

Πρὸς τούτοις ἕτερον χαρακτηριστικὸν τῆς διαλογικῆς μετὰ τοῦ παιδὸς τοῦ Μένωνος σωκρατικῆς διδασκαλίας εἶναι ἡ κατὰ τὴν τρίτην φάσιν, καθ' ἣν γίνεται ἐπ' ἀνόδου εἰς τὸ ἀρχικὸν θέμα, ἐπιδίωξις τῆς εὐρέσεως τῆς ἀληθείας διὰ νέας, ἀπλῆς καὶ συντόμου μεθόδου, σχεδὸν ἀσχέτου πρὸς τὴν μέχρι τοῦδε χρησιμοποιηθεῖσαν, ἡ ὁποία ἤγαγε τὸν συζητητὴν εἰς πλάνην καὶ τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις, καθ' ἣμᾶς, ὑπῆρξεν ἐσκεμμένη, ἵνα οὕτω κηρυχθῇ ἀκατάλληλος ἡ πρώτη ὁδός, ἣ ἠκολούθησαν διαλεγόμενοι καὶ ἡ, ὡς κατὰ φαινόμενον ἀλη-

1. Πρβλ. Κ. Βουρβέρι, Ὁ παιδεύων διάλογος, Πλάτων, Γ', 1954, Α', σ. 9 κ.έ.

2. 82 e 3. 83 c 1 καὶ 83 e 2. 83 e 8.

θοφανεστερῶν, θὰ ἠκολούθουν ἄπειροι, ἀνίδεοι καὶ μὴ λαβόντες ἀφορμὴν μέχρι τοῦδε νὰ διερευνήσωσι τὴν οὐσίαν τοῦ πρὸς λύσιν προβλήματος.

Τὰ ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλη.

Καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ τὸ ἐπιτευχθὲν δι' αὐτῆς δίδαγμα δὲν παρεσχέθη ὑπὸ τοῦ Σωκράτους τῷ παιδί ἕτοιμον, ἀλλ' ὡς προῖδν τῆς συνεργασίας του μετ' ἐκείνου, ἀσχέτως τοῦ βαθμοῦ καὶ τοῦ εἴδους αὐτῆς καὶ οὕτως ἐγεννήθη αὐτῷ ἡ πεποίθησις περὶ τῆς πνευματικῆς ἱκανότητος αὐτοῦ πρὸς ἀπόκτησιν νέων γνώσεων.

Ἐν τούτῳ δ' ἔγκειται πολλαπλοῦν τὸ κέρδος διὰ τὸν διδασκόμενον, διότι, ὅσον τῷ κατέστη δυνατόν καὶ τῷ ἦτο ἐπιτετραμμένον, εἰργάσθη αὐτενεργῶς καὶ ἐκαλλιέργησε τὰς πνευματικὰς του δεξιότητας, ἐπλούτισε τὰς γεωμετρικὰς του γνώσεις, ἐδοκίμασεν εὐάρεστον συναίσθημα ἐκ τῆς μετὰ πόνου εὐρέσεως τῆς ἐπιδιωχθείσης ἀληθείας, ὅπερ ὡς ἠθικὸν δόλωμα καὶ εὐγενὲς κίνητρον πρέπει τοῦ λοιποῦ νὰ ἐδημιούργησεν, ἂν μὴ ἡῤῃξε, τὴν ὄρεξιν του πρὸς τὸ ἐν αὐτενεργῶ ἐρευνῇ εἰδέναι, πρέπει νὰ ἐσημείωσε πρόοδόν τινα ἐν τῇ διαπλάσει τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ.

Μέγα πρέπει νὰ ἦτο τὸ κέρδος, τὸ ὁποῖον ἀπεκόμισεν ὁ παῖς τοῦ Μένωνος ἐκ τοῦ ὅτι, ἐν ᾧ πρότερον : 1) *ἦδει μὲν οὐ*¹ (ἦτις ἦν ἡ τοῦ ὀκτώποδος χωρίου γραμμὴ) — 2) *ᾤετο* αὐτὴν εἰδέναι καὶ θαρραλέως ἀπεκρίνετο ὡς *εἰδὼς* καὶ *οὐχ ἡγεῖτο ἀπορεῖν*², 3) νῦν περιπεσὼν εἰς νάρκην καὶ ἀπορίαν³ *ἡγεῖται*⁴ ἀπορεῖν — ὥσπερ οὐκ οἶδεν οὐδ' *οἶεται εἰδέναι*⁵, καὶ 4) *ποθεῖ*⁶ τὸ εἰδέναι.

Ἐσκεμμένως ὁ Σωκράτης καὶ ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου «ἐποίησε (τὸν παῖδα τοῦ Μένωνος) *ἀπορεῖν καὶ νερκάαν*»⁷, ἀντιληφθεὶς τὴν κενότητα αὐτοῦ. Τῷ ὄντι δὲ ὁ παῖς τοῦ Μένωνος *ᾤνητο νερκήσας*⁸, καθ' ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους. Ὅνησις ὑπὸ τοιαύτας διδακτικὰς συνθήκας εἶναι λίαν ἀξιόλογος, διότι ἡ ἔξις τοῦ μὴ εἰδότος μηδὲ οἰομένου εἰδέναι εἶναι μεγαλυτέρας σημασίας καὶ ὠφελείας τῆς τοῦ μὴ εἰδότος μέν, οἰομένου δὲ εἰδέναι : «*λείπονται δὴ οἱ ἔχοντες μὲν τὸ κακὸν τοῦτο, τὴν ἄγνοιαν, μήπω δὲ ὑπ'* αὐτοῦ

1. 84 a 4.

2. 84 a 6 κ.ε.

3. 84 b 6 καὶ 84 c 6.

4. 84 a 8.

5. 84 b 1.

6. 84 c 6.

7. 84 b 6.

8. 84 c 8.

ὄντες ἀγνώμονες μηδὲ ἀμαθεῖς, ἀλλ' ἔτι ἡγούμενοι μὴ εἰδέναι ἢ μὴ ἴσασιν»¹ καὶ ἀλλαχοῦ: «αὐτὸ γὰρ τοῦτό ἐστιν χαλεπὸν ἀμαθία, τὸ μὴ ὄντα καλὸν καγαθὸν μηδὲ φρόνιμον δοκεῖν αὐτῷ εἶναι ἱκανόν»². Ὁ Σωκράτης τὴν ἕξιν τοῦ μὴ εἰδότος μηδὲ οἰομένου ὀνομάζει ἀγνοίαν καὶ εὐρίσκει αὐτὴν συγγνωστήν πως, τὴν δὲ τοῦ μὴ εἰδότος, οἰομένου δὲ εἰδέναι, ὀνομάζει ἀμάθειαν καὶ χαρακτηρίζει ὡς αἰσχίστην καὶ βλαβερωτάτην.

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν τοῖς προηγουμένοις διαγραφομένην ἄδρᾶν διδακτικὴν γραμμὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ παῖς τοῦ Μένωνος ἀπέκτησε τὴν νέαν γεωμετρικὴν γνῶσιν οὐχὶ ἐτοίμην ὑπὸ τοῦ Σωκράτους αὐτῷ προσενεχθεῖσαν, ἀλλ' ἐν σχετικῶς πολλῇ μετ' αὐτοῦ συνεργασίᾳ ἐξεनेχθεῖσαν μετὰ πολλοῦ πόνου, εὐαρεστήσει τελικῶς ἐπιστεφθέντος, ἔχομεν τὴν γνῶμην, ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν ἀνωτέρω διδακτικῶς ἀναλυθεῖσαν γεωμετρικὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους ὡς *προδρομικῶς*, οὕτως εἰπεῖν, διεξαχθεῖσαν ἐν τινι βαθμῷ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ *σχολείου ἐργασίας*³.

ΔΗΜ. Α. ΤΣΙΡΙΜΠΑΣ

1. Πλ. Λύσ. 218 α κ.έ.

2. Πλ. Συμπ. 204 α.

3. Σχετικῶς πρὸς τοῦτο βλέπε καὶ Ν. Ἐξαρχοπούλου, Γενικὴ Διδακτικὴ, τόμ. 1ος, Ἀθῆναι 1946. Σπ. Καλλιὰφα, Ἡ σύγχρονος διδακτικὴ ἐν θεωρίᾳ καὶ πράξει, Ἀθῆναι 1933. Τοῦ αὐτοῦ, Θεωρία καὶ πράξεις τοῦ σχολείου ἐργασίας, Ἀθῆναι 1926. Ἀντ. Τσίριμπα, Διδακτικὴ, μέρος Α', Ἀθῆναι. Χ. Σκαλισιάνου, Σύγχρονος γενικὴ διδακτικὴ, Ἀθῆναι 1928.